
Mebâhis Fî Ulûmi'l-Hadis (Introduction on The Science of Hadith)

Mennâ' b. Halîl el-Kattân

Mektebetü Vehbe, Kahire, 1428/2007, (5. baskı), 192 sayfa.

Tanıtın: Nurullah AGİTOĞLU*

İslam'ın iki ana kaynağından biri olan hadislere yönelik çalışmalar ilk dönemlerden günümüze kadar yapılagelmiş ve bundan sonra da yapılmaya devam edecektir. Zira dinlerini anlama gayreti içerisinde olan Müslümanlar için bu durum, her zaman için bir ihtiyaç olarak belirecektir.

Hadislerin rivayeti ve nakli konusunda hadisçilerin ortaya koyduğu gayret ve hassasiyet, bu işin son derece önemli bir mesele olduğunu göstermektedir. Rivayetlerin senetlerinin sağlıklı bir şekilde aktarılması, ravilerin durumlarının incelenmesi ve metinlerin Kur'an, Sünnet, akıl vb. bazı esaslara açıkça ters düşüp düşmediğine bakılması yine hadislerin sağlam bir biçimde nakledilmesine yönelik çabalaradır. Hadislerin sağlam bir şekilde nakledilmesi kadar hangi yöntemlerle aktarıldığı, ilgili istilahlara ne ifade ettiği ve nasıl oluştuğu, hadis ilmine yönelik incelik ve tekniklerin neler olduğu gibi hususlar da hadislerin doğru anlaşılmasına hizmet etmiştir.

Her ilim dalında olduğu gibi İslam ilimlerinde de usul veya metodoloji son derece önemlidir. Hadisleri anlamaya yönelik Fıkhu'l-Hadis, Garibu'l-Hadis gibi ilim dallarının yanında Hadis Usulü de müstakil bir ilim dalı olarak ortaya çıkmıştır. Hicri IV. asırdan itibaren bu alanda değerli çalışmalar ortaya konmuştur. Günümüzde de Hadis Usulü ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Bu yazıda tanıtılmayı amaçladığımız *Mebâhis Fî Ulûmi'l-Hadis* adlı eser, İmam Muhammed b. Suud İslam Üniversitesi öğretim üyelerinden Mennâ' b. Halîl el-Kattân'a ait hacmi küçük ama faydası büyük olan, akıcı, anlaşılır bir Hadis Usulü kitabıdır.

Tanıtacağımız çalışma, bir mukaddime ve on bir bölümden oluşmaktadır. Müellif, mukaddime, sünnetin öğrenilmesinde, geçmiş âlimlerin bu alanda ortaya koyduğu kural ve kaidelerin anlaşılmasında bir ışık ve yol gösterici bir kaynak olması için kitabını, özellikle öğrencilere yönelik hazırladığını belirtmektedir. Anlaşılır ve akıcı bir üslup kullandığını da vurgulamaktadır.

Mukaddimeden sonra başlayan bölümler ise şöyledir: Hadisin Tanımı (s. 5-11), Sünnet ve İslam Teşriindeki Yeri (s. 12-22), Hadisin Kitâbeti ve Tedvîni (s. 23-53), Ricâlü'l-Hadis İlmi (54-61), Cerh ve Tâdil İlmi (s. 62-74), Garibu'l-Hadis

---

* Yrd. Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Hadis A.B.D.
nurullahagitoglu@gmail.com

İlmi (s. 75-78), İlelu'l-Hadis İlmi (s. 79-84), Muhtelifu'l-Hadis ve Müşkulu'l-Hadis İlmi (s. 85-89), Mustalahu'l-Hadis İlmi (s. 90-157), Tahammül ve Edâ Sığaları (s. 158-164), Tahrîc İlmi ve İsnâdlar (s. 165-179).

“Hadisin Tanımı” bölümünde (s. 5-11) hadisin neden önemli olduğuna değinen yazar, burada ilgili ayet ve hadisleri delil göstermiş, ardından hadisin sözlük ve terim anlamları üzerinde durmuştur. Zaten genellikle her bölümde konuya giriş yaparken bu şekilde bir yöntem izlemiştir (bkz. s. 7, 12-14, 23, 54-56). Ayrıca bu bölümde haber, eser, kutsi hadis vb. konularda da kısa ve aydınlatıcı bilgiler vermiştir.

“Sünnet ve İslam Teşriindeki Yeri” başlıklı ikinci bölümde (s.12-22), öncelikle sünnetin tanımı üzerinde duran yazar, fakihler ve muhaddislere göre sünnetin tanımı hususunda malûmat vermiş ve sünnetin delil oluşu ile İslam teşriindeki yeri konusunda, delillerle desteklemek suretiyle açıklamalarda bulunmuştur. Şer'i deliller içinde sünnetin konumuna da değinerek bu hususta meydana gelebilecek muhtemel şüphelere tatmin edici cevaplar vermeye gayret etmiştir.

Üçüncü bölümde (s.23-53) “Hadisin Kitâbeti ve Tedvini” üzerinde duran müellif, hadislerin yazımıyla ilgili tarihi süreci nakletmiş, yazmayı yasaklayan ve serbest bırakan rivayetleri değerlendirmiştir. Tedvin süreciyle ilgili doyurucu bilgiler nakletmiş, bu başlık altında, aslında ayrı bir süreç olarak değerlendirilmesi gereken tasnif ameliyesini de zikrederek, her iki konuyu beraber işlemiştir. Tasnif döneminde ortaya çıkan hadis eserleri hakkında da, türlerine değinip örnekler vermek suretiyle, bilgiler nakletmiştir.

“Ricâlu'l-Hadis” adını verdiği dördüncü bölüme (s.54-61) giriş yaparken, senet, müsneid, metin vericâlu'l-hadis kavramları hakkında kısaca bilgiler vermiştir. Bu ilmin gerekliliği hususunda alanın ileri gelen âlimlerinin sözlerini de aktarmak suretiyle açıklamalar sunmuştur. Sahabe, sahabe'nin adaleti, sahabe ile ilgili eserler ve tabakât eserleri de yine bu bölümde işlenen hususlar arasındadır.

“Cerh ve Tâdil İlmi”ne de bir bölüm (s.62-74) ayıran müellif, burada cerh, tecrîh, adalet, tâdil, cerh ve tâdil meşruiyeti, bu ilmin gelişimi, ravilerin mertebeleri, râviler hakkında söz sahibi meşhur muhaddisler, cerh ve tâdil mertebeleri, cerh ve tâdil hükümü ve bu alanda yazılmış meşhur eserler hakkında faydalı bilgiler sunmuştur.

“Garîbu'l-Hadis İlmi”, “İlelu'l-Hadis İlmi” ve “Muhtelifu'l-Hadis İlmi” adını verdiği altıncı (s.75-78), yedinci (s.79-84) ve sekizinci (s.85-89) bölümlerde de bu ilim dallarının gerekliliği, gayeleri, bu ilim dallarında öne çıkan âlimler ve bu alanlardaki temel kaynaklar hakkında açıklamalarda bulunmuştur.

“Mustalahu'l-Hadis” diye isimlendirdiği dokuzuncu bölümde (s.90-157) ise yazar, bu ilmin tanımı, konusu ve faydası gibi hususlara değindikten sonra müsneid kavramı üzerinde durarak bu kavramın üç farklı anlamına vurgu yapmıştır.

Ardından muhaddis, hâfız ve hâkim gibi hadis âlimlerinin ilmî mertebeleri hakkında kısaca bilgiler sunmuştur. Kitabın en uzun bölümü olan bu kısımda, hadis usulü ile ilgili birçok konuya girmiş ve faydalı bilgiler vermiştir. “Bize ulaşması yönüyle hadisler” alt başlığı altında mütevatir hadis ile ilgili tanım, şartları, kısımları, var olup olmadığı tartışması, hükmü ve mütevatir hadislerden oluşturulmuş eserler hakkında malumat vermiştir. Ardından âhâd habere geçip, bunun kısımları olan meşhur, aziz ve garîb hadisler hakkında kısa ve önemli bilgiler kaydetmiştir. Devamında da “sihhat açısından hadislerin taksimi” konusunda makbul hadisler diye sahih ve hasen konusuna girmiş, bunların da kendi içinde lizâtih ve ligayrih olarak sınıflandırılmasına vurgu yapmıştır. Zayıf hadis konusunda da detaylı bilgiler veren müellif, zayıf hadisle amel hususundaki tartışmaya girmiş, bu husustaki görüşleri delilleriyle beraber sunmuştur. Arkasından muallak, mürsel, muḍal, munkatı, müdelles, mürsel-i hafî gibi zayıf hadis çeşitlerini gerektiği kadar detaylandırarak izah etmiştir. “Mevzû” hadis” konusuna da değinen müellif, bu tür hadislerin tanımı ve hükmü gibi hususları işledikten sonra hadis vaz’ının sebeplerini de maddeler halinde zikretmeyi ihmal etmemiştir. Ardından metrûk, münker, ma’rûf, muallel, muhâlefetu’s-sikât, müdrec, maktûb, el-mezîd fi muttasıl-l-esânîd, muzdarib, musahhaf, şâzz, mahfûz, cehâletu’r-râvî, bid’at, sû’l-hıfz gibi bazı hadis usulü konularını sistematik olmayan bir şekilde karışık bir halde vermeyi tercih etmiştir. Bu husus müellif için bir eksiklik olarak telakki edilmektedir. “Söyleyeni bakımından hadisin kısımları” alt başlığı altında da merfû, mevkûf, maktû’ çeşitleri hakkında bilgiler vermiştir. Ancak buradaki sınıflandırma içinde zikredilmesi gereken kutsi hadis konusu, maalesef hadisin tanımı başlıklı birinci bölümde geçmişti. Ziyâdetu’s-sika, mütâbî, şâhid ve itibâr da aynı bölüm içinde bahsedilen diğer bazı konuları teşkil etmektedir.

“Tahammül ve Edâ Yolları”ndan bahsedilen onuncu bölümde (s.158-164) yazar, semâ, kıraat, icazet, münâvele, kitâbet, i’lâm, vasiyyet ve vicâde yöntemleri hakkında kısa ve özlü bilgiler vermiştir. Arkasından, “mislehu ve nahvehu arasındaki fark” gibi bir konuda da bilgi vermeyi uygun gören müellif, ilginç bir şekilde, mustalahu’l-hadis ilmi ile ilgili meşhur eserlerin listesini de bu bölümde vermeyi tercih etmiştir.

Kitabın son bölümünde (s.165-179) “Tahrîc ve Senedler”i ele alan yazar, tahrîcin tanımı, tarihî süreci ve tahrîc yolları hakkında bilgi vermiştir. Devamında isnâdlar ile ilgili hususlara geçmiş, âlî ve nâzil isnâd, müselsel, rivâyetu’l-ekâbir anî’l-esâğîr, rivâyetu’l-âbâani’l-ebnâ, müdebbec vb. teknik konularda kısaca bilgiler vermiştir.

Ders kitabı formatında hazırladığı eserine herhangi bir sonuç kısmı hazırlamayan yazar, öğrenciler tarafından anlaşılacak basit bir dille kitabını telif etmiştir. Dili çok akıcı olan kitabın derin tartışmalara inmemesi, çok teknik detaylar ver-

memesi bir avantaj olarak görülebilir. Çünkü eser, hadis ilimlerine bir giriş mahiyetinde düşünölmüş gibidir.

Kitabın eleştirilecek bazı yönlerinden de bahsetmek gerekirse, yukarıda da belirtildiği gibi bazı konuların olması gereken başlık altında değil de başka bir başlık altında verilmesi, mustalahu'l-hadis başlığı altındaki bölümün çok fazla konuyu içeriyor olması gibi bazı hususlar kitabın başlıklarının yeniden düzenlenmesi ve konu taksimatının yeniden gözden geçirilmesinin bir gereklilik olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Ayrıca hadislerin kaynağı verilirken, dipnotta sadece o hadisin geçtiği eserin adının verilmesi ile yetinilmesi, hadisin kitâb ve babıyla ilgili bilgi verilmemesi de bir eksiklik olarak görünmektedir. Zira hadislerin kaynağının gösterilmesi birçok yazar tarafından benimsenip uygulanmaktadır.

Son olarak eserin, yalnızca ilahiyat faköltesi öğrencilerinin değil, bu alanda kendini yetiştirme gayreti içerisinde olanların istifade edebileceği bir formatta yazılması ve hadis usulü bilgilerinin çok açık bir dille anlaşılır bir şekilde sunulması noktasında takdir edilecek bir çalışma olduğu söylenebilir.